

TRADIȚIA CONSTITUȚIONALISMULUI ROMÂNESC (PRAVILE, LEGIURI, REGULAMENTE ÎN SECOLELE XVII–XIX)

FLORIN F. NACU*

Abstract: We will insist on a series of documents, the Rule of Govora, the Mavrocordat Constitution from the *Mercure de France*, the Caragea Legislation, the Callimachus Code, the *Pravilniceasca Condica* (Code of Laws), the Demands of the Romanian People, the „Carbonara” Constitution, the Akkerman Convention, the Treaty of Adrianopol-the Special Act for the Principalities, the Act of Union and Independence, the Special Act of appointing the Sovereign (drafted by Ion Cămpineanu), the Islaz Proclamation, the Balta Liman Convention, the Paris Convention, the 1866 Constitution with its amendments.

Keywords: pravile, legiuri, regulamente, tradiție, constituție/ law codes, laws, rules, tradition, constitution.

Constituționalismul românesc are o tradiție al cărei început specific pre-modernității este localizat cronologic începând din secolul al XVII-lea. Desigur, până atunci, existau prevederi care erau întemeiate pe ceea ce numim azi „*Ius Valahicum*”.

Vom insista în rândurile de față pe o serie de documente, *Pravila de la Govora*, *Constituția Mavrocordat din Mercure de France*, *Pravilniceasca Condică*, *Codul Callimach*, *Legiuirea Caragea*, *Cererile Norodului Românesc*, *Constituția Cărvunară*, *Convenția de la Akkerman*, *Tratatul de la Adrianopol-Actul Osăbit pentru Prințipaturi*, *Regulamentele Organice*, *Actul de Unire și Independență*, *Osăbitul act de numire a Suveranului* (întocmite de Ion Cămpineanu), *Proclamația de la Islaz*, *Convenția de la Balta Liman*, *Convenția de la Paris*, precum și *Constituția de la 1866* cu modificările sale.

Toate aceste documente reprezintă texte legislative cu valoare constituțională care marchează evoluția dreptului românesc în special în materia constituționalismului românesc și a dreptului constituțional românesc.

Pravila de la Govora (cunoscută drept „*Pravila bisericască*” sau „*Mica Pravilă*”) reprezintă prima și cea mai veche culegere de legi cu specific bisericesc și laic din Țara Românească. *Pravila de la Govora* a fost tipărită la tipografia de pe lângă Mănăstirea Govora din Vâlcea, întemeiată prin activitatea domnitorului Țării

---

* Cercetător științific III dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor”, e-mail: florinnacu86@yahoo.ro.

Românești Matei Basarab (1632–1654), în anul 1637 când a decis restaurarea Mănăstirii Govora¹.

Pravila de la Govora îl are ca autor efectiv pe călugărul erudit, cronicarul Mihail Moxa de la Mănăstirea Bistrița. El a pornit de la o culegere bizantină, ale cărei norme le-a completat cu prevederi tradiționale din *Jus Walahicum*, dar și cu norme bisericești, dat fiind faptul că Biserica era o instituție de bază a statului român, cu atribuții în sfera drepturilor și actelor civile nu doar religioase. Meșterii care au asigurat tipărirea *Pravilei de la Govora* au fost călugării specializați pe tipărire, călugărul Meletie Macedoneanul și călugărul Ștefan de Ohrida. Cei doi erau de origine macedo-română și probabil veniseră în Țara Românească în buna tradiție inaugurată de Sfântul Nicodim cel Sfințit de la Tismana cu aproape două veacuri mai devreme. Mitropolitul Teofil al Țării Românești i-a dat binecuvântarea.

Pravila de la Govora conține 164 file. Tipărirea s-a realizat în anul 1640, într-o perioadă de șapte săptămâni. Pentru că Matei Basarab era la origine agă, adică boier cu atribuții de Poliție și ordine publică, domnitorul care cunoștea tradiția legăturilor cu românii din Transilvania, din vecinătatea Carpaților, domnitorul a decis să pregătească o versiune și pentru românii din Transilvania, care a fost binecuvântată de Mitropolitul Ghenadie al Ardealului.

Dar de ce fusese nevoie în Transilvania de aceste legi? Deja acolo existau coduri legislative contra românilor, date de stările privilegiate, maghiarii, secuii, sașii, impuse voievozilor Transilvaniei. Este vorba de *Unio trium nationum* și de *Tripartitum-ul lui Werboczi*, emise în contextul luptelor românilor pentru drepturi prin Răscoala de la Bobâlna (1437–1438) și prin Războiul țărănesc condus de Gheorghe Doja în 1514.

După anul 1653, în vremea voievodului Gheorghe Rackozy al II-lea (1648–1660), s-au codificat toate deciziile luate de Dieta Transilvaniei în perioada 1541–1653 (de la data constituirii Principatului autonom al Transilvaniei după întemeierea Vilayetului de la Buda de către Suleiman Kanuni-Legislatorul, sultan otoman) sub numele de *Approbatæ constitutiones regni Transilvaniae et partium Hungariae eidem adnexarum*, urmată de o versiune prescurtată pentru uzul juriștilor, numită *Compilatae constitutiones*².

Matei Basarab a rămas în istorie drept cel mai prolific domnitor medieval la capitolul ctitorii și restaurări de biserici și mănăstiri. Soția sa, Elina Doamna era sora învățatului Udriște Năsturel. Ea însăși, era scriitoare, traducând pentru prima dată în română lucrarea latină celebră a epocii *De Imitatio Christi*.

Matei Basarab s-a aflat într-o permanentă rivalitate cu domnul Moldovei, Vasile Lupu (1634–1653) care întemeiase și el o tipografie la ctitoria sa, Mănăstirea Trei Ierarhi de la Iași.

Domniile lui Constantin Brâncoveanu în Țara Românească (1688–1714) și Dimitrie Cantemir (1710–1711) în Moldova sunt importante pentru că au contribuit

¹ *Dicționar Enciclopedic Român*, București, Editura Politică, 1962–1964, p. 1234.

² Georgeta Smeu, *Dicționar de Istoria Românilor*, București, Editura Trei, 1997, p.123–125.

la consolidarea instituțiilor interne prin reforme practice și strângerea legăturilor cu puterile interesate de contracararea puterii otomane.

Dacă domnitorul muntean s-a axat mai mult pe pragmatism, spirit edilitar, Dimitrie Cantemir a studiat și a încercat să aplice tot ce studiase. Astfel, el va redacta *Diploma de la Luck* (Luțk) la 2 aprilie 1711, pe care dorea să o prezinte ca pe un fel de Constituție și Tratat de emancipare a Moldovei, țarului Rusiei Petru cel Mare. Țarul Rusiei a fost de acord cu diploma/tratat care apare azi ca un principiu constituțional, în spiritul a ceea ce avea să fie mai târziu Declarația de Independență a coloniilor americane din 4 iulie 1776.

Cantemir dorea ca Rusia să garanteze independența Moldovei, în schimbul fidelității, ca Rusia și boierii Moldovei să gestioneze succesiunea la domnie pentru a nu se mai reveni la control otoman în caz că proiectata bătălie din 1711 ar fi fost un succes pentru ruși și moldoveni.

Deși *Descriptio Moldaviae* este apărută la 1716, este clar că aceasta ca și *Creșterea și descreșterea curții otomane*, amplu tratat geopolitic și istoric și alegoria *Istoria Ieroglifică* sunt documentate înainte de preluarea domniei în 1710 și definitivitate în exil de către Dimitrie Cantemir³.

Lucrările sale dovedesc interesul pentru a crea o bază instituțională bazată pe tradiții și modernitate.

Regimul fanariot care a durat peste un secol în cele două principate extracarpătice, Valahia și Moldova a fost socotit în general un regim retrograd bazat pe corupție, venalitatea funcțiilor, instabilitatea domniei, lipsa armatei, aproape absența reformelor.

Am scris „aproape” datorită faptului că în această epocă au existat totuși preocupări pentru a crea o serie de legi administrative chiar cu valoare constituțională menite să asigure o stabilitate a domniilor, în ciuda cumpărării cu bani a acestora. Domnitorii voiau cumva să optimizeze finanțele statului să poată să aibă o gestiune a averilor boierilor și a averii vistieriei publice, o relație bazată pe norme cu lăcașurile bisericești ale țării dar și cu lăcașurile religioase închinare Locurilor Sfinte de la Muntele Athos și Ierusalim de către domnitorii Evului Mediu.

Constituția domnitorului fanariot Constantin Mavrocordat cunoscută drept *Marele Hrisov* a fost emisă la data de 7 februarie 1741. A fost publicată în cunoscutul jurnal „Mercure de France” în luna iulie a anului 1742.

Constituția lui Mavrocordat conținea importante prevederi fiscale precum anularea impozitelor pe vitele mari cornute – deci a vâcăritului dar și a taxei numită cuniță (impozitul datorat pentru cai) - cunița vine de la cuneus-cui, deci de la faptul că se potcoveau caii, ca animale de tracțiune și povară.

Urma în mod firesc stabilirea plății impozitului în patru cote egale pe parcursul unui an. O familie trebuia să plătească suma de 105 parale. Un om necăsătorit datora statului 55 parale. Cum căsătoria era apanajul Bisericii, orice încercare de a păcăli sistemul ducea la confiscarea bunurilor, iar femeile prinse păcătuind erau trimise la mănăstire, zestrea lor fiind preluată de mănăstire. Suma

³ *Ibidem*, p. 218–219.

de 5 parale reprezenta cota taxidarului adică a collectorului de taxe care îi revenea după predarea banilor la visteria statului.

Era interzisă prin *Constituția* lui Constantin Mavrocordat solidaritatea la plată. Exista de asemenea, un impozit progresiv pe avere. Impozitul era plătit în locul de înregistrare a activității sau al plasării moșiei. Lista civilă a domnitorului, adică sumele și bunurile aflate în folosința sa deplină, precum și visteria statului au fost prin *Constituție*, unificate. Mazilii, adică micii funcționari plăteau și ei o taxă sau dajdie tot în patru cote egale anual. Prin *Constituție*, s-a înființat și o așa numită casă de plată pentru acei funcționari care depuneau activitatea în slujba domniei și a statului⁴.

Câteva decenii mai târziu, pe fondul necesității de a introduce apropieri legislative între Europa și spațiul românesc, datorită prezenței central și vest-europenilor în spațiul românesc în calitate de negustori ori reprezentanți comerciali ai unor case comerciale occidentale, a fost nevoie de alte acte administrative cu valoare constituțională.

Astfel, *Pravilniceasca Condică* sau legea domnitorului Alexandru Ipsilanti din anul 1775, a avut ca izvoare dispoziții din codul de legi numit „Bazilicale”, din jurisprudența, din doctrina juridică modernă occidentală (extrase din gândirea lui Montesquieu și a lui Giovanni Beccaria). *Pravilniceasca Condică* avea, evident și unele prevederi novatoare proto-industriale și comerciale.

În sfera agricolă, sunt păstrate dijma și claca, este apărută proprietatea mare și mijlocie ca act fundamental al exercitării drepturilor politice, ca bază de colectare a taxelor și impozitelor⁵.

Principiul masculinității era consacrat în materia dreptului succesoral. Soții se puteau moșteni între ei iar succesiunea soției nu revenea direct copiilor ci soțului supraviețuitor. Pe baza acestei prevederi, Tudor Vladimirescu a câștigat la 1814 procesul boierului Glogoveanu la Viena.

Trebuie spus că Principatele aveau Capitulații cu Imperiul Otoman încheiate în Evul Mediu care le recunoșteau autonomia internă dar că epoca fanariotă a constituit o viciere gravă a autonomiei interne. Așadar, în aceste acte constituționale nu avea cum să existe vreo referire la relația domnie-sultan sau vreo referire la emancipare națională. Ele sunt încadrate la capitolul „constituționalism” pentru că ele conservă normele cutumiare din „Jus Walahicum” la care se adaugă legile scrise bizantine și influențele moderate occidentale.

Perioada napoleoniană determină și ea unele planuri, precum dorința boierului Dudescu de a fi primit de către Napoleon la Versailles pentru a cere emanciparea națională a românilor, dar pentru Napoleon, Principatele nu reprezentau altceva decât o monedă de schimb pentru tranzacțiile sale internaționale.

⁴ Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, partea I, ediția a II-a, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1944, p. 233.

⁵ Ioan Chiș, *Istoria statului și dreptului românesc*, București, Universitatea Nicolae Titulescu, An universitar 2010–2011, p.158.

Codul Calimachi, cod de legi adoptat în Moldova în anul 1817 a fost structurat și divizat în trei părți care cuprindeau în total nu mai puțin de 2032 de articole. Acest cod consacra răspunderea civilă întemeiată pe recunoașterea sau depistarea vinovăției, indiferent că era culpă sau vină. Aducea de asemenea și multe noutăți privind cazurile de exonerarea răspunderii, în cazul alienării mintale și a copiilor, vina fiind atribuită tutorilor sau epitropilor acestora, adică persoanele răspunzătoare de aceștia⁶.

Teoretic, robia era interzisă (în sensul că un om nu putea deveni rob prin pierderea libertății, iobagii fiind diferiți de robi, ei având libertate motivată nu uman ci material, adică nu puteau fi vânduți ci erau legați de moșia pe care se aflau), fiind contrară naturii umane, dar robii existau (romii mai ales, care erau robi de stat și ai mânăstirilor) și căsătoria între oameni liberi și robi era interzisă.

Revenind în Țara Românească, trebuie spus că *Legiuirea Caragea* a intrat în vigoare în data de 9 august 1818. *Legiuirea* trebuia să cuprindă alături de normele de drept civil și norme de drept penal, dar și de drept public, alături de cele de drept comercial, de drept procesual (civil și penal). Existau de asemenea și normele juridice, privind consolidarea instituției domniei.

Legiuirea Caragea era alcătuită din șase părți, primele patru părți conțineau dispoziții de drept civil și de drept comercial, partea a cincea incluzând norme de drept penal. Partea a șasea conținea norme de procedură judiciară⁷:

„Partea I. Despre obraze (persoane);

Partea a II-a. Despre lucruri (bunuri);

Partea a III-a. Despre tocmeli (contracte);

Partea a IV-a. Despre daruri și moșteniri (liberalități);

Partea a V-a. Despre vini (este un Cod Penal);

Partea a VI-a. Despre ale judecăților (Cod de Procedură).

Partea I – Despre obraze împarte persoanele după sex, după naștere și după capacitate, precizând, în baza izvoarelor juridice anterioare, că „femeile sunt depărtate de toate cinurilor politicești, stăpâniri și slujbe publice“.

Partea a III-a – Despre tocmeli prezintă condițiile juridice necesare încheierii contractelor

Partea a V-a – Despre vini este un foarte scurt și concis Cod Penal, unde sunt prezentate diferite infracțiuni: omor, tâlhărie (furt), dar și prevederi despre «martori mincinoși, furi, mofluzi, plastografii, țepuitori de bani, necinstitori».

Partea a V-a se încheie cu Adaosu⁸.

Cererile norodului românesc (Cererile norodului rumânesc) a fost un document cu caracter constituțional elaborat de Tudor Vladimirescu la 17 ianuarie

⁶ Petru Miculescu, Cristian Clipa, *Istoria instituțiilor juridice în spațiul românesc*, Timișoara, Editura Worldteach, 2007, p. 134.

⁷ Margareta Tudor, *Catalogul cărții vechi românești, din Biblioteca Județeană „Dinicu Golescu” Argeș, Pitești*, Editura Tiparg, 2007, p. 107–108.

⁸ *Ibidem*.

1821. În cele peste 30 de puncte ale acestui act, se evidențiază scopul revoluției de la 1821, ca fiind acela de a se pune capăt amestecului puterilor străine în treburile interne ale țării, ca și realizarea unor reforme. Se insistă asupra înființării unui stat obștesc, domn pământean, ales de cler și boieri.

Constituția Cărvunară, elaborată în Moldova fusese inspirată de mișcarea „carbonară” italiană, în anul 1822. Aceasta a fost un proiect de constituție, redactat de către un grup de boieri progresiști. Aceștia doreau introducerea unui sistem modern de guvernare și administrație în Principatele Române sistem a cărui principală caracteristică era guvernarea prin monarhia constituțională. Proiectul reglementa principiul constituțional al domniei legii și al separării puterilor în stat. Elaborată la Iași și dezbătută la 13 septembrie 1822, Constituția se inspira și din ideologia Revoluției franceze: proprietatea, egalitatea în fața legilor, libertatea persoanei trebuiau să stea la temelia unui stat modern cum ar fi trebuit să fie Moldova.

Schimbările generate de Revoluția Franceză, Revoluția lui Tudor Vladimirescu, Revoluția sârbilor, Războiul Grec de Independență nu puteau să nu influențeze regimul din Principate, mai ales că Rusia, după pacea de la Kuciuk Kainardji inițiase de facto un Protectorat în Principate pe care dorea să îl impună și de jure. Deocamdată reușise să înlăture monopolul comercial otoman, ceea ce era un pas înainte.

În contextul războiului ruso-turc din 1768–1774, boierii români decisese să reia preocupările lui Dimitrie Cantemir de la începutul secolului al XVIII-lea adică să vadă în Rusia posibila forță creștină care să ajute la înlăturarea fanariotismului. Fără îndoială că mișcarea lui Tudor Vladimirescu fusese influențată de această optică politică și viziune instituțională⁹.

Primul document care privea direct soarta Principatelor, așezate cumva pe același picior de egalitate, în raport cu puterea suzerană – otomanii și viitoarea putere proteoatone-Rusia, a fost *Convenția de la Akkerman – Cetatea Albă*¹⁰.

Această Convenție reprezintă un tratat care a fost încheiat în data de 7 octombrie 1826 de către Imperiul Rus și de Imperiul Otoman în orașul Cetatea Albă (denumit de otomani Akkerman; astăzi în Ucraina). Imperiul Otoman, conform documentului, se angaja să accepte ca domnitorii Moldovei și Țării Românești să fie aleși de „Sfatul boieresc” din fiecare Principat pentru un mandat fix de șapte ani. Era astfel, o primă reglementare care va pune capăt regimului discreționar pe care otomanii îl folosiseră pe parcursul întregului Ev Mediu, dar în special în perioada fanariotă.

Domnii de la București și Iași care erau aleși de Sfaturile boierești urmau să fie confirmați de către Constantinopol și Petersburg. Tratatul-convenție mai reglementa faptul că trupele otomane trebuiau să se retragă din Țara Românească și Moldova, unde staționau încă din 1821, ca răspuns la acțiunea revoluționară a Eteriei și a lui

⁹ Darius Codău, *Constituția cărvunarilor. Boierii moldoveni au vrut să facă istorie*, în „Historia”, nr. 248, septembrie–octombrie 2022, <https://historia.ro/sectiune/general/constitutia-carvunarilor-boierii-moldoveni-au-2206975.html>, accesat la 12 iunie 2023.

¹⁰ Charles Jelavich, *The Establishment of the Balkan National States, 1804–1920*, Washington DC, University of Washington Press, 1986, p. 12–14.

Tudor Vladimirescu (parte a Războiului de independență al Greciei și a încercării revoluționare de emancipare inițiate de către Tudor Vladimirescu). Otomanii au fost de asemenea obligați prin tratat, fapt ce a contribuit la dezvoltarea economică a Principatelor, să cedeze muntenilor, respectiv moldovenilor, controlul asupra porturilor dunărene Giurgiu, Brăila și Turnu dar și asupra portului Tighina de la Nistru.¹¹

Tratatul de pace de la Adrianopol, (cunoscut și ca *Tratatul de la Edirne*, numele otoman al Adrianopolului), a fost negociat și semnat între ruși și turci la încheierea războiului ruso-turc din 1828–1829 dintre Imperiul Rus și Imperiul Otoman, fiind semnat pe 14 septembrie 1829 în Adrianopol de reprezentantul Rusiei Alexei Orlov și reprezentantul otoman Abdul Kadîr-bei. *Tratatul de pace de la Adrianopol* conținea un act-anexă, care privea Principatele numit „Osăbitul Act pentru Prințipurile Țara Românească și Moldova”.

Pentru Principatele Române, *Tratatul de la Adrianopol* prevedea recunoașterea domniei pe viață a principilor aleși, fixa hotarul dintre Imperiul Otoman și Muntenia pe talvegul Dunării. Un uriaș pas înainte era reprezentat de restituirea cetăților – raiale Brăila, Giurgiu și Turnu Măgurele. Prin acest tratat se marca scăderea considerabilă a puterii otomane și a influenței sale asupra Principatelor Române în favoarea Rusiei. Începea Protectoratul Rusiei de jure.

Regulamentele Organice din iulie 1831 și ianuarie 1832, deși au fost introduse la cererea Rusiei, prin faptul că au fost elaborate de boieri români ca Alexandru Vilara sau Gheorghe Bibescu, alături de juriști ruși, ele asigurau o modernizare a societății. Domnul era ales pe viață de Obșteasca Adunare extraordinară, se reînființa Armata națională, se înființau școlile în limba națională. În plus se introducea munca bazată pe normă (nart), se desființa vama internă dintre Muntenia și Moldova. Se introduceau de asemenea instanțele judecătorești locale, județene și la nivel de țară. Administrația publică era și ea reglementată, la nivel de prefecti sau ispravnici¹².

Desigur era tentant să fi fost numite *Constituții*, dar conotația revoluționară a termenului nu a convenit Rusiei, de aceea au fost numite *Regulamente Organice*.

Totuși, Rusia nu a lăsat nemodificate *Regulamentele Organice* în calitatea ei de putere protectoare, insistând la Constantinopol, ca Imperiul Otoman ca putere suzerană, să își exercite autoritatea la București și Iași pentru a impune aceste modificări care să asigure legal dreptul de intervenție internă al Rusiei în viața internă a Principatelor.

Semnalăm, astfel, în anul 1837, impunerea de către Rusia a unui *Act adițional la Regulamentul Organic*¹³. Acest act stipula în mod obligatoriu și restrictiv faptul că nicio schimbare nu se va putea face pe viitor pe plan legislativ în Principate fără acordul celor două puteri, puterea protectoare – Rusia, respectiv puterea suzerană – Imperiul Otoman.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Keith Hitchins, *România, 1774–1866*, București, Editura Humanitas, 1998, p. 244.

¹³ *Ibidem*.

Elita politică românească, specialiștii în Drept, chiar și cei care lucraseră la *Regulamentele Organice* au sesizat imixtiunea rusă și s-au revoltat prin declarații și petiții. Totuși, amenințările venite de la Petersburg și susținerea lor de către forurile de conducere de la Constantinopol au dus la acceptarea *Actului adițional*, ceea ce făcea ca Rusia să supravegheze și mai intens viața legislativă și politică internă a celor două Principate.

În această perioadă, unul dintre boierii munteni cei mai reprezentativi pentru gândirea progresistă românească, boierul cult și progresist Ion Câmpineanu, a redactat prin propriile sale puteri și cu propriile sale resurse două documente: „Osăbitul Act de Numire al Suveranului” și „Actul de Unire și Independență”¹⁴. Aceste documente atestă marele grad de pregătire juridică pe care îl avea Ion Câmpineanu. Boierul muntean se însușise din ideile iluministe și revoluționare.

Actele au rămas la stadiul de intenție, întrucât turneul internațional al boierului Câmpineanu la Paris și la Londra nu a avut ecoul la care se aștepta. Puterile europene numai ce se înțeleseră asupra independenței Greciei cu numai câțiva ani mai înainte și nu doreau să provoace noi tensiuni în Sud-Estul Europei.

Domnii regulamentari, Alexandru Ghica (1843–1848), Gheorghe Bibescu (1843–1848) din Țara Românească, respectiv Mihai Sturdza (1834–1848) în Moldova, au fost totuși, în limitele regimului lor reglementat de *Regulamentele Organice*, domnitori progresiști care au sprijinit, atât cât au putut și cu mijloacele pe care le-au avut, modernizarea Principatelor¹⁵.

Trebuie spus că numai Gheorghe Bibescu a fost instalat în Principate în conformitate deplină cu prevederile *Regulamentelor Organice*, fapt care arată că Rusia și Imperiul Otoman erau ele însele dispuse să ocolească prevederile acestora când situația era în interesul lor.

Regulamentele Organice sunt primele acte care încep să privească uniformizarea legislației muntene și moldovene ca un prim pas imperios necesar spre o viitoare unire națională și unificare administrativ-politică.

Proclamația de la Islaz, Petiția Proclamațiune de la 1848 cereau reforme moderne ca eliberarea deținuților politici, libertatea asupra expresiei și întâlnirilor, a tiparului, împrăștierea cu despăgubire, desființarea robiei și clăcii.

Convenția de la Balta Liman din 1849, considera domnitorii ca înalți funcționari otomani și fixa domnia pe șapte ani. Se interzicea intrarea în țară a revoluționarilor. *Convenția de la Balta Liman* care îi aducea la tron la București pe Barbu Știrbei și la Iași pe Grigore Ghica din 1849 afecta autonomia internă a Principatelor pentru că niciodată domnitorii nu intraseră în denumirea de „funcționar otoman”, teoretic nici în epoca fanariotă.

Războiul Crimeii (1853–1856) adusese cu sine o nouă problemă. Avansul Rusiei spre Strâmtori trebuia contracarat prin construirea unui stat bazat pe Unirea

¹⁴ Vlad Georgescu, *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*. Ediția a III-a, București, Editura Humanitas, 1992, p. 154.

¹⁵ *Ibidem*.

formală a Principatelor Țara Românească și Moldova. Adunările Ad hoc din București și Iași din 1857 se declaraseră în favoarea Unirii și aceasta se va realiza în conformitate cu o *Convenție* care a fost încheiată la Paris în 1858. *Convenția* se baza pe prevederile *Tratatului de Pace de la Paris* din 30 martie 1856.

Convenția de la Paris din 1858 stipula alegerea câte unui domnitor în fiecare principat care se unea (Țara Românească, Moldova), existența unei Comisii Centrale la Focșani, guvern, armată separată. Totuși, un muntean putea fi ales în Moldova și invers. Domnii trebuiau să aibă o anumită avere pentru a fi aleși.

Împăratul Napoleon al III-lea vedea și el ca unchiul său Napoleon Principatele ca pe o posibilă monedă de schimb cu Austria, dorind ca aceasta să le anexeze în schimbul cedării Veneției pentru Italia. Evoluția lucrurilor în 1865–1866 a făcut ca târgul să nu se facă, mai ales din cauza opoziției Austriei față de această propunere. Înfrântă de Prusia în 1866, Austria va ceda Veneția Italiei, de bună voie, ca pretenție a Franței față de neutralitatea binevoitoare față de interesele Prusiei.

Statutul Dezvoltător al Convenției de la Paris din 1858 (Convenție care plasa Principatele sub garanția colectivă europeană, anulând Protectoratul Țarist și păstrând suzeranitatea otomană), propus și votat în timpul domniei autoritare a domnitorului Alexandru Ioan Cuza începute din 2/14 mai 1864 prevedea introducerea Senatului ai cărui membri, jumătate erau aleși, jumătate erau numiți. Senatul și Adunarea (aceasta vota bugetul) aveau membrii aleși, dar și de drept în funcție de o anumită avere. Acesta deschidea calea adoptării codurilor civil, penal și legislației inspirate din legislația franceză.

Statutul a fost recunoscut de puterile garante la Constantinopol. În iunie 1864, acestea au decis că România avea să se organizeze singură intern începând de atunci fără consultarea prealabilă a puterilor garante.

Alexandru Ioan Cuza, în cei 7 ani de domnie între anii 1859 și 1866 reușise să așeze statul român pe calea unificării interne deoarece de la 24 ianuarie 1862 a avut instituții unice centrale cu sediul la București. Perioada autoritară (mai 1864 – februarie 1866) a impus reforma agrară, educațională, militară, de ordine publică, juridică, acestea adăugându-se reformei administrative prin legea consiliilor județene și secularizarea averilor mănăstirești, reformă anterioară din decembrie 1863.

Constituția din 1866 avea 8 titluri și 133 articole și pornea de la *Constituția Belgiei*, stat independent în prima jumătate a secolului XX dar și de *la Statutul Dezvoltător* din 1864. *Constituția* din iulie 1866 conținea prevederi legate de Parlament, Domnitor, Guvern, instituții, Apărarea Națională și nu amintea nimic de suzeranitatea otomană.

Ea a fost adoptată rapid, la puțin timp de la venirea Domnitorului Carol de Hohenzollern Sigmaringen în România, fiind pregătită de către Locotenența Domnească instituită după abdicarea lui Alexandru Ioan Cuza în februarie 1866.

Domnul avea drept de veto absolut, el numea miniștrii și guvernul care trecea apoi testul alegerilor¹⁶. Tot acesta declara război, încheia pace, conferea decorații, bătea monedă, sancționa legile, lua act de responsabilitatea ministerială. Orice act nesemnat de un ministru dar semnat de domnitor era nul.

Constituția din 1866 a fost modificată în 1879, când articolul 7 a permis naturalizarea individuală și la cerere a celor care nu erau creștini, dar aveau activități în România. A fost un act prin care România, autonomă intern din 1864, a arătat că este capabilă să își adapteze legislația internă conform recomandărilor internaționale.

Constituția din 1866 stă la baza *Constituției din 1923*. Asta pentru că mai mult de jumătate din articolele de la 1866 se regăseau la 1923.

Ar mai fi un aspect de reglementat și de lămurit aici. Maturitatea școlii juridice românești, faptul că din 1860 și 1864 la Iași și București, Dreptul se studia în Universități naționale românești, a făcut ca juriștii români să fie capabili să gestioneze situația internațională și să emită opinii de multe ori contrare viziunii marilor puteri, ba chiar să le critice.

De exemplu, în decembrie 1876, Imperiul Otoman dă o *Constituție* în care României îi rezerva statutul de „provincie privilegiată” cum era Egiptul. Guvernul român a protestat energic, invocând statutul special al României, care era sub garanție colectivă și care avea regimul Capitulațiilor, recunoscut de facto.

În concluzie, putem să deosebim în tradiția constituționalismului românesc mai multe perioade. Vorbim de o perioadă medievală în care domnitorii români codifică cutume autohtone cu norme laice și religioase bizantine.

Perioada fanariotă coincide spre partea sa finală cu izbucnirea Revoluției Franceze, iar ideile acesteia circulă pe fondul epopeii napoleoniene. Rusia devine, mai mult decât Austria o putere spre care boierii reformiști români se orientează tot mai des.

Constituționalismul românesc intră într-o altă eră după 1821, prin actele din 1826, 1829, 1831, 1832, 1849, 1856 și 1858. Perioada 1864–1879 creează baza constituțională modernă care permite cucerirea, recunoașterea și consolidarea independenței naționale. Se observă în toate documentele sus-menționate că se pleca de la jus Valahicum -obiceiul pământului, se unifica legislația prin filtrul legislației bizantine, rusești și ulterior a celei franceze.

Bibliografie

Lucrări generale, studii și articole

- Bulei, Ion, Scurtu, Ioan, *Democrația la români 1866–1938*, București, Editura Humanitas, 1990.
- Chiș, Ioan, *Istoria statului și dreptului românesc*, București, Universitatea Nicolae Titulescu, An universitar 2010–2011.

---

¹⁶ Ioan Scurtu, Ion Bulei, *Democrația la români 1866–1938*, București, Editura Humanitas, 1990, p. 9–10.

- Codău, Darius, *Constituția cărvunurilor. Boierii moldoveni au vrut să facă istorie*, în „Historia”, nr. 248, septembrie–octombrie 2022, <https://historia.ro/sectiune/general/constitutia-carvunurilor-boierii-moldoveni-au-2206975.html>, accesat la 12 iunie 2023.
- Georgescu, Vlad, *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, ediția a III-a, București, Editura Humanitas, 1992.
- Giurescu, Constantin C., *Istoria românilor*, vol. III, partea I, ediția a II-a, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1944.
- Hitchins, Keith, *Românii, 1774–1866*, București, Editura Humanitas, 1998.
- Jelavich, Charles, *The Establishment of the Balkan National States, 1804–1920*, Washington DC, University of Washington Press, 1986.
- Miculescu, Petr, Clipa, Cristian, *Istoria instituțiilor juridice în spațiul românesc*, Timișoara, Editura Worldteach, 2007.
- Smeu, Georgeta, *Dicționar de Istoria Românilor*, București, Editura Trei, 1997.
- Tudor, Margareta, *Catalogul cărții vechi românești, din Biblioteca Județeană „Dinicu Golescu” Argeș*, Pitești, Editura Tiparg, 2007.
- *Dicționar Enciclopedic Român*, București, Editura Politică, 1962–1964.

